

KÜLT KAVRAMI BAĞLAMINDA YAHYA KEMAL BEYATLI'NIN "SÜLEYMANİYE'DE BAYRAM SABAHİ" ŞİİRİ

YAHYA KEMAL BEYATLI'S POEM "SÜLEYMANİYE'DE BAYRAM SABAHİ
[EID MORNING IN SÜLEYMANİYE]" THROUGH THE CONCEPT OF
CULT

Sema ORUÇ

Sorumlu Yazar/Corresponding
Author:

Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Elazığ, Türkiye.

ORCID: 0000-0003-0045-7724

E-mail: s.oruc@firat.edu.tr

Geliş Tarihi/Submitted: 26.07.2025

Kabul Tarihi/Accepted: 22.09.2025

Kaynak Gösterim / Citation:
Oruç, Sema (2025). "Kült
Kavramı Bağlamında
Yahya Kemal Beyatlı'nın
'Süleymaniye'de Bayram
Sabahı' Şiiri", Yeni Türk
Edebiyatı Araştırmaları. 17/34,
111-124.

<http://dx.doi.org/10.26517/ytea.604>

Öz

Mitik çağlardan beri bir toplumun tarihsel, kültürel ve manevi değerlerinin temsilcisi olan kültürler, kolektif kimlik oluşumunda önemli bir role sahiptir. Bu bağlamda kültür, hem bireysel hafızayı hem de kolektif bilinci inşa eder. Başlangıçta dinî ritüellerle ortaya çıkan kültür, zamanla değişerek ve genişleyerek toplum hayatının pratikleri içerisinde varlığını sürdürmeye devam eder. Bu bağlamda tarih, edebiyat, musiki mimari gibi çeşitli alanlarda da kendini gösterir. Edebi eserlerde kültür, geçmişin estetik bir dille yeniden yorumlanarak gelecek nesillere aktarılması görevini üstlenir. Osmanlı-Türk kültürünün temsilcisi olan Yahya Kemal Beyatlı şiirlerinde gelenekten kopmadan tarih, musiki, mimari, din ve İstanbul etrafında kültürel birikimi kültürler aracılığıyla aktarır. Özellikle Paris'te yaşadığı dönemde millet olma bilincinin millî hafızadan geçtiğini öğrenen Beyatlı, İstanbul'a döndüğünde bunu çevresindekilere anlatmakla kalmamış yazmış olduğu şiirlerde kültürler aracılığıyla estetik bir üslupla ifade etmiştir. Yahya Kemal, Süleymaniye'de Bayram Sabahı adlı şiirinde mitik söylemlerden yola çıkarak dinî söyleme ulaşır Türk-İslam geleneği içerisinde kolektif bilincin oluşmasını ve devamlılığını sağlamaya çalışır. Şiirde; mağara-mabed kültürü, atalar kültürü, kahramanlık kültürü, toprak ana kültürü, dağ kültürü gibi değerlerle millet hayatını geçmişten geleceğe taşımaya çalışmıştır. Beyatlı, kültürler vasıtasıyla 'Süleymaniye Camii'nde ve bir 'bayram sabahı'nda, kutsal bir mekân içerisinde ve kutsal bir zamanda bir yandan Tanrı'nın gücünü hatırlatarak ruhsal arınmayı sağlamak bir yandan da bu gücün gölgesinde fertler arasında birlik ve beraberliğin sağlandığı ve giderek güçlendiği bir anı geçmişten geleceğe taşımak istemiştir.

Anahtar Kelimeler: Kült, kolektif değer, şiir, Yahya Kemal Beyatlı, Süleymaniye'de Bayram Sabahı.

Abstract

Since antiquity, cults, the representatives of the historical, cultural, and spiritual values of a society, have had a significant role in the formation of collective identity. In this context, cults build both individual memory and collective consciousness. Initially emerging with religious rituals, cults continue to exist within the practices of social life by changing and expanding over time. They also manifest themselves in various fields such as history, literature, music, and architecture. In literary works, cults undertake the task of reinterpreting the past with a literary language and passing it on to future generations. Yahya Kemal Beyatlı, a representative of Ottoman-Turkish culture, conveys history, music, architecture, religion, and the cultural growth around İstanbul through cults in his poems without breaking away from tradition. Beyatlı, who learned that (especially during his stay in Paris), being a nation passes through national memory, not only told this idea to people around him when he returned to İstanbul, but also expressed it aesthetically through cults in the poems he wrote. Yahya Kemal, in his poem named "Bayram Sabahı in Süleymaniye" [The Eid Morning in Süleymaniye], tries to attain religious discourse by starting from mythical discourses and to ensure the formation and continuity of collective consciousness within the Turkish-Islamic tradition. In the poem; he tried to carry the life of the nation from the past to the future with collective values such as cave-temple cult, ancestor cult, hero cult, earth mother cult, and mountain cult. Beyatlı, through cults, wanted to provide spiritual purification by reminding the power of God in the 'Süleymaniye Mosque' and on an 'eid morning', in a sacred place and at a sacred time, and on the other hand, to carry from the past to the future a moment when unity and solidarity between individuals were established and gradually strengthened under the shadow of this power.

Keywords: Cult, collective value, poetry, Yahya Kemal Beyatlı, "Eid Morning in Süleymaniye".

Extended Summary

Common patterns of perception, thought and behaviour give human communities the quality of being a nation. These styles, which began to be formed in antiquity and took shape together with the sacred, were carried by the collective consciousness and unconscious and over time, they nestled in the world of literary texts, especially epics. These values, which guide the nation's life and have a significant place in the Turkish belief system, are called cults. Cults are human values that have been experienced for thousands of years, have a mythical character in origin and have a reality that has been comprehended over time. When they lost their mythical characteristics, they gained symbolic value in the world of literary texts.

The collective value of cults is explained by the fact that human beings are connected to a common source, a common ancestor and a common basin of thought in terms of creation. Apart from these, it is related to the migration to different geographies because of social and natural events such as floods, wars, earthquakes, and so on. Whatever the reason, cults have a hierarchical importance that keeps the nation alive, and in addition to being universal, they have a national character. Yahya Kemal Beyatlı, one of the writers of the Republican period who strives to reach from the local to the national and from the national to the universal, carrying the banner of values, is an important sustainer of cults in his poems. Yahya Kemal Beyatlı is an important intellectual and artist of the transition period from the Empire to the Republic. While in France, he got a new understanding of homeland and nation. This understanding establishes close ties between the land lived on and the formation of the nation. He collected the poems he wrote after this period, which covers the years 1903-1912 under the titles *Kendi Gök Kubbemiz* and *Eski Şiirin Rüzgârıyla*. When we look at his poems collected under these titles, we see his effort to make the Istanbul dialect the language of literature and to highlight Istanbul, which he sees as the iconic city of the Turkish-Islamic worldview. Yahya Kemal Beyatlı, who represented the national romantic sensibility style, gave the most beautiful examples of art that should be unique to us in our geography through his poems. His language was vital for Turkish to be the language of state, science, culture, and art. His insistent attitude played a leading role in the artists of the Republican period using Turkish in this direction. In addition to his supporting Turkish, he nourished the national romantic sensitivity by choosing themes from Turkish history. He tried to ensure the continuity and vitality of national romantic sensitivity by repeating the cults that reflect common values in his poems. His poem

Yahya Kemal Beyatlı's poem *Süleymaniye'de Bayram Sabahı* [Eid Morning in Süleymaniye] is not merely an aesthetic narrative but also a cultural text that reflects the collective unconscious, historical memory, and spiritual values

of the Turkish nation. The Cult of the Ancestors embodied in Süleymaniye Mosque, which was chosen as the central location, the Cult of Saints and the Phenomenology of Visitation in the Islamic Period, the respect felt towards the rulers and the understanding of authority of the rulers personified with the Ruler Cult, the sanctity of martyrdom through the Cult of the Dead, the names and geography of the victories happened in Turkish history through the Cult of Heroism are among them. Through the ancestral cult, references are made to historical figures such as Oğuz Kağan, Alparslan, and Atatürk, while the heroism cult evokes victories like Niğbolu, Kosovo, and Çanakkale. These cultural allusions elevate the poem beyond individual experience, guiding it toward a collective consciousness. Here, Beyatlı's intention is not merely to glorify the past, but to carry its spirit into the present and revive it for the future. The importance of basic values that will restore historical consciousness and nourish national memory in the nation's life, the love of the motherland embodied in the Land Cult, and the foundation of the national values with the cave cult are expressed. In the poem, the cave cult is symbolically represented through the Süleymaniye Mosque. This mosque is not merely a place of worship but a sacred space where collective memory converges. In addition to embodying the cave cult, it also represents the cult of the temple. As the spiritual center of the Turkish-Islamic tradition, the mosque functions as a unifying force that fosters unity and cohesion.

Our aim in this study is to analyze the unifying aspect of the holiday morning, which is the language of the sacred in the soul of our nation, within the personification of the Süleymaniye Mosque, which is considered as a land from the finite to the infinite in the whole poem, and to keep the values alive and make them immortal for generations.

Giriş

Bir cemiyetin fertlerini birbirlerine bağlayan ortak değerler vardır. Bu değerler, binlerce yılda oluşmuş soyut ve somut kültürel varlıklardır. Bir coğrafya üzerinde yaşayan fertlerin millet denilen muazzam topluluğu oluşturabilmesi için kültür adını verdiğimiz bu maddi ve manevi mirasla kuşatılmış olması gerekir. İnsanoğlu bir kültür havzasında bu değerleri soluyarak yaşar ve onun şahsiyetini, üretim biçimini, hayat tarzını, diğer insanlarla olan ilişkilerini bu değerler yönlendirir. Kültürler, anonim ifade kalıplarıdır ancak zamanla sözlü ve yazılı kültürü biçimlendirecek kadar işlevseldir. Kişisel ve toplumsal hayat, onun tecrübe alanıdır. Gücünü ondan alır ve ona verirler. Tarihî bir tecrübe alanı olarak ele alacak olursak sürekliliğini koruyan milletler bunun en güzel örneğidir. Ağaç köklerinin toprağa kök salması gibi kök değerler de milletin kolektif bilinç dışına kök salar. Mitolojilerde ve destanlarda gördüğümüz arketipsel simgeler bu inanın en güzel örnekleri arasındadır. Kökleri güçlü olan varlıklar gibi kolektif değerlerini koruyan milletler de gelecekte ayakta kalma

kabiliyetini kazanmış olur. Buna maddi ve manevi atmosfer adını da verebiliriz. İnsanlar, bu atmosferi soludukça kişisel bilinç dışlarında onları bir arada tutacak kolektif değerler oluşur. İşte gelecekte ayakta kalmak isteyen milletler bu değerlere sahip çıkmalı, yani "tekrarlama(lı), canlandırma(lı) ve koruma(lıdır)" (Assmann 120). Dolayısıyla dil, din, tarih ve güzel sanatlar vb. merkezinde oluşan kolektif değerler, tekrarlandığı ve yaşatıldığı müddetçe önem kazanırlar. İnsan topluluğunun millet olma sürecinde ve bir arada varlığını idame ettirmesinde en önemli unsurlardan birisi inançtır. Bu inancın mitik kökenleri kültlere dayanır.

Fuzuli Bayat ve Çağla Çama'nın, *Türk İnanç Paradigmasında Kültler* isimli çalışmasında kült sözcüğü, "sözlü metinlerde ve ritüellerde topluma iletilen ve toplumca yaşanan örgüler" (2023: 2) olarak tanımlanmaktadır. Sözlü kültür içerisinde yuvalanma sebebi olarak da sözlü kültürün kendi içerisine kapanarak korunma içgüdüsüyle varlığını koruyabildiği ve böylece kendine has kalabilme şansını elde ettiği belirtilmektedir. Doğaldır ki bu durum kolektif değerlerin daha çok mitolojik döneme ait anlatılarda biçimlendiklerini göstermektedir, ancak zamanla yazılı kültürün baskın olduğu dönemlerde edebî metinlere geçmiştir. Kolektif bilinç dışının egemen olduğu mitolojik çağda insanın yer ve gökyüzüyle olan münasebetlerinin şekillendirdiği bu mitolojik örgüler, modern zamanla birlikte kılık değişerek muhtelif alanlarda fonksiyonlarını icra etmiştir. Toplumsal sözleşmenin bir ürünü olan bu kültürler, Türk etnolojisine göre aşağıdaki başlıklar altında incelenmektedir:

1. Atalar Kültü,
2. İslâmî Dönemde Evliya Kültü ve Ziyaret Fenomenolojisi,
3. Hükümdar Kültü,
4. Ağaç Kültü,
5. Ateş Kültü,
6. Dağ ve Mağara Kültleri,
7. Ölüler Kültüne Dair Belli Başlı Unsurlar (Bayat ve Çama VI).

Türk-İslâm kültürleri için yukarıdaki başlıklar genel bir çerçeve oluşturur. Bunların dışında Türk milletin binlerce yıllık yürüyüşü içerisinde karakterize ettiği ve sonraki dönemlerde onun tarihî şahsiyetini belirleyen ateşe, havaya, suya ve toprağa ait millî ve evrensel kültürler vardır. Örneğin Türk mitolojisine göre yaratılış suyla başlamaktadır. Bu nedenle göçebe yaşayan Türk boylarının yurt edindikleri coğrafyalardaki sularla sıkı bir maddi ve manevi bağları olmuştur. İyeler kültürünün oluşmasında su kültürünün önemli bir rolü vardır. Orta Asyalı atalarımızın Orhun ve Selenga gibi nehirlerle, Balkanlarda yerleşen ecdadımızın Tuna nehriyle, bin yıldır Anadolu topraklarını yurt edinmiş atalarımızın ise Anadolu coğrafyasındaki Fırat, Dicle, Yeşilırmak, Kızılırmak ve Sakarya gibi nehirlerle kolektif değer üretecek kadar hatıraları ve anlatıları mevcuttur. Toprak ana formunun da toprakla olan ilişkisi malumdur. "Merkez kavramı ile örtüşen

toprak, Türk düşüncesinde kutsal vatan anlayışının sembolüdür” (Bayat 46). Yaşadığı coğrafyayı kutsal vatan adıyla tanımlayan ecdadımızın vatan üzerinde yaşadığı her tecrübeyi millet hayatıyla terkip ederek bir değere dönüştürdüğünü görmekteyiz. Türkiye coğrafyasında yaşadığımız göç, savaş, düğün, deprem, vb. gibi hadiseleri edebiyat bilimi aracılığıyla sözlü ve yazılı kültüre dönüştürmemiz bunun en güzel örneğidir. Malazgirt, Çanakkale ve İstiklâl savaşlarını bunlar arasında sayabiliriz.

Ağaç kültü, daha çok hayat ağacı şeklinde bir mitik değeri temsil etmektedir. Ruhların ikâme edildiği bu kült, kök ve dallarıyla insanın doğumunun ve dünya üzerine dağılımının simgesel ifadesidir.

Ağaç, yeryüzüne toprakla bağlı olup evrendeki varoluşun tohumu ve bereketin sembolüdür. Ağaç, gökyüzü, yeryüzü ve yeraltı olmak üzere şamanlıktaki üç katman silsilesinden oluşur. Gökte ağacın dalları, yeryüzünde gövdesi, yeraltında kökleri yer almaktadır. Bu nedenle ağaç, üç kozmik âlemi birbirine bağlayan kutsal bir motiftir (Bayat ve Çama 101-102).

Bu kutsal motif başlangıcı ve bitişi kendisinde birleştirdiği için dünyanın merkezinde yer alır. Ayrıca birçok destanda, göksel ışığın ağaç kovuğuna düşerek kahramanın doğumunun burada gerçekleştiği görülmektedir.

Ateş kültünün de insanlık tarihinde önemli bir yeri vardır. Prometheus’un, ateşi Tanrı Zeus’un oğlu ve sanayi tanrısı olan Hephaistos’un ocağından çalıp insanoğluna vermesiyle birlikte öyle ya da böyle akılcı çağ başlamıştır. İnsanlığın bilginin kendisine yani ateşe sahip olması mitik dönemden itibaren ateşin kutsala dönüştüğünü gösterir.

Ateş gözlenen ve maruz kalınan yakma, ısı ve ışık verme, korkutma, korunma ve haberleşme aracı olarak kullanılma gibi etkileri nedeniyle, insanoğlunun hayret, dehşet ve hayranlıkla seyrettiği ve saygı duyduğu bir madde olup, zaman içinde güneş ateşinden sonra Tanrı katına çıkarılmış ve bir kült (tapınma) objesi olmuştur (Ersoy 53).

Türk kültüründe temizlemeye, arınmaya ve sağaltmaya yarayan canlı bir varlık olarak görülen ateş, aynı zamanda bir kurtarıcıdır. Türk kültüründe, Ergenekon Destanı’nda Türklere özgürlüğün yolunu açtığı için kurtarıcı olarak görülür. Ergenekon Destanı’nda dağ, aşama kat etmek için bilgiye ve özgürlüğe ulaşmanın güçlüğü, ateşe yol açıcı bir öğe olarak aklın ve bilginin sembolü olarak kullanılmıştır.

Kültler, yüzlerce yılda oluşmuş kültürel değerlerdir. Kolektif değer olarak millet hayatını düzenler ve merkez görevini üstlenir. Örneğin; “İslamiyet’ten önceki Türk inanç sisteminde önemli bir yer tutan atalar kültü, özellikle mitik karakterli kurucu atalara olan sonsuz saygı ve sevgiden türeyen tazimle, tapınmayla ilgilidir” (Bayat ve Çama 17). Türklerde atalar kültü, ilk ata konumunda kurucu ve lider olmasının yanı sıra İslamiyet’in kabulüyle birlikte manevi önder konumunu da üstlenerek evliya kültünü de temsil etmiştir. Alper Tunga, Oğuz Kağan,

Alparslan, Atatürk kurucu liderler olarak; Dede Korkut, Bilge Tonyukuk, Ali Şir Nevai, Şeyh Edebali vb. gibi Oğuz'un tamam bilicisi ve yüce birey ünvanlarıyla manevi liderler olarak karşımıza çıkarlar. Atalar kültünün kendisine özgü manevi bir alanı vardır. Bu kült, kendisine özgü toplumsal maddi ve manevi dinamikleri barındırır. Tarihsel ve manevi derinliği olan bu kültün zaman içerisinde sürekliliği olduğunu söyleyebiliriz. Ritüellerle canlandırılarak ataların ruhu memnun edildiği gibi ataların oluşturduğu kurucu özellik ve manevi atmosfer yeniden yaratılır ve güç aktarımı yaşanan zamana taşınır. Ritüellerin temelinde, liderin şahsında bulunan geçmişin kurucu ve fetihçi ruhunu şimdiki ana taşıma özelliği bulunur. Amaç; liderde var olan bu ruhsal özelliklerin topluma aktarılması ve toplumun canlı ve güçlü kılınmasıdır.

Diğer kültürler de millî ve manevi kültürün aktarımını üstlenmiştir. Örneğin toprak kültürüyle ilişkilendirebileceğimiz dağ kültürü, erilliği ve yüceliği temsil eder. Dağ, yüksekliğinden ve Tanrıya yakınlığından dolayı koruyucu bir ruh taşır. "Tanrı ve yer arasında bir iye olarak düşünülen dağ, aynı zamanda bir kült olarak kabul edildiği için daima kutsal görülmüş ve onların bir ruhunun olduğuna inanılmıştır. Çünkü dağ, insan ve Tanrı arasında bir bağ kuran, Tanrı'ya ulaşma yolunda çok önemli bir vasıta"dır" (Çetindağ Süme 136).

Dağlarla ilgili yücelik kategorisi Türklerde, Tanrı Dağları şeklinde kolektif değere dönüşmüştür. Mağara kültürü dişliliği, doğurganlığı ve içe dönüklüğü temsil etmektedir. Sembolik olarak insanın kendi ben'ini bulmak için mağaraya girer ve burada dönüşüm geçirerek hayata geri döner. Mağara, dönüşümün başladığı yer olduğu için doğurganlık sembolünü taşır. Hz. Muhammed'e mağarada vahiy gelmesi mağaranın olgunlaşma mekânı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir.

Süleymaniye'den Yükselen Kültler

Türk inanış sisteminde önemli bir konuma sahip olan kültürler, edebî metinlerin şekillenmesinde önemli bir rol oynamıştır. Kült destanlardan, masallara, romanslardan romanlara ve şiire uzanan sembolik bir dil olarak daima var olmuştur. Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının birçok önemli şairi şiirlerinde kolektif değerler aracılığıyla millî romantik duygu tarzını dile getirmiştir. Bunlardan birisi de şiirlerinde klasik dönem unsurlarını kullanmasına rağmen Yahya Kemal Beyatlı'dır. Yahya Kemal, Paris'te olduğu dönemde Fransız tarihçilerin etkisinde kalarak kendi milletinin tarihi ve kültürü üzerinde düşünmeye başlamış ve "millî duygu, millî zevk ve millî tarihe dayanmanın sanat ve edebiyat için değişmeyen bir ölçü olarak kabul edildiğini görmüştür" (Tanpınar 21). Sanatının bütün gücünü kendi milletinin değerlerinden alan Yahya Kemal'in özellikle Süleymaniye'de Bayram Sabahı şiiri Türk milletine ait kolektif değerlerin resmigeçidi şeklindedir.

Güzel sanatların bütün şubeleri binlerce yıldır milletimize has kültürel değerleri

tekrarlamak, canlandırmak ve korumak yolunda önemli bir görevi yerine getirmektedir. Yahya Kemal'in aşağıdaki mısraları bu yönüyle tarihsel dokuyu oluşturmak ve millî romantik duyuş tarzını canlandırmak ve korumak adına önemli bir işlevi üstlenmiştir.

Gökte top sesleri, bir bir, nerelerden geliyor?
Mutlaka her biri bir başka zaferden geliyor.
Kosva'dan, Niğbolu'dan, Varna'dan, İstanbul'dan.
Anıyor her biri bir vak'ayı heybetle bu an:
Belgrad'dan mı? Budin, Eğri ve Uyvar'dan mı?
Son hudutlarda yücelmiş sıradağlardan mı?

(Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz 6)

Kahramanlık gibi bir kült, Türk tarihinde yaşanılmış zaferlerin adları ve coğrafyası sayılarak taçlandırılmaktadır. Şairin amacı, geçmiş güzel günleri anmaktan öteye, tarih şuurunu canlandırarak millî hafızayı besleyecek bir kök değerın millet hayatındaki önemine değinmektir. Tarih bilincini geçmişin kolektif değerleriyle beslemek arzusundadır. Şiir boyunca toprak ana ve atalar kültü arasında bir terkip oluşturularak milletimizin kahramanlık anlayışına atıfta bulunuluyor. Karada yapılan ve zaferle sonuçlanan bu savaşları,

Deniz ufkunda bu top sesleri nereden geliyor?
Barbaros belki, donanmayla seferden geliyor!
Adalardan mı? Tunus'dan mı, Cezayir'den mi?
Hür ufuklarda donanmış iki yüz pâre gemi,
Yeni doğmuş aya baktıkları yerden geliyor;
O mübarek gemiler hangi seferden geliyor?

(Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz 6-7)

mısralarında belirtildiği gibi Akdeniz'i bir Türk gölü haline getiren deniz savaşlarındaki kahramanlıklar takip etmektedir. Şairin amacı, kara ve deniz, mazi ve yaşanan zaman dilimi arasında herhangi bir boşluğun olmasını önlemektir. Bu nedenle tarih içerisinde meydana gelmiş önemli vakaları metinsel bağdaşıklık yoluyla günümüze taşıyarak millî romantik bir duyuş tarzını oluşturmaktadır. Böylece nesiller arasında meydana gelecek herhangi bir boşluğa fırsat vermiyor. Jan Assmann buna "kayan boşluk" (52) adını vermektedir. Bu işlem, sözlü kültürel varlıkların egemen olduğu dönemde ritüel bağdaşıklık yoluyla yapılırken yazının icadıyla birlikte metinsel bağdaşıklık aracılığıyla sürdürülmüştür. Türk düşüncesinde kolektif değere dönüşen ve en güzel ifadesini; *Daha deniz, daha müren/ Gün tuğ olsun, gök kurikan* ibaresinde bulan bir anlayışın, yüzyıllar sonrasına hitap edilecek şekilde kanatlandığı görülmektedir. "şair, millet varlığını üzerinde barındıran vatan coğrafyasını, aynı zamanda şiir kitabına ad olan Kendi Gök Kubbemiz altında toplama ve birleştirme duygusu

taşır" (Gariper 788). Tarihe ait vakalar ismen yâd edilerek Türk varlığında millî romantik duygu tarzının ve millî hayatın vazgeçilmez unsurlarının kök salması yoluna gidilmektedir. Böylece millet hayatı canlı tutularak devamı yolunda edebî işlev yerine getirilmektedir. "Yahya Kemal Türk tarihinin mânâsını bütün insanlığı bir araya toplayarak Tanrı'ya ulaştırmakta buluyor. Onda birbirini tamamlayan iki hareket vardır. Birincisi, fetihler vasıtasıyla yeryüzündeki insanları birleştirmek, ikincisi din vasıtalarıyla onları Tanrı'ya, sonsuzluğa yükseltme." (Kaplan, 1994: 266) Şiir süresince Süleymaniye Camii, Türk mitolojisindeki merkezi mekân (hayat ağacı) şeklinde konumlandırılarak zamanı, mekânı ve her iki dünyayı birleştiren ana unsur olarak konumlandırılmıştır. Kesretten vahdete uzanan bu anlayış, başlangıçta dokuz asır tanımlamasıyla zamana, *Duyulan gökte kanat, yerde ayak sesleridir./Bir geliş var!.. Ne mübârek, ne garîb âlem bu!..*/Hava boydan boya binlerce hayâletle dolu mısralarıyla da her iki dünyaya ait mekâna ve tarihin çeşitli sahnelerinden seçilmiş varlık alanlarıyla da kökü ve dalları bir olan hayat ağacına uzanan bir birlikteliğe dönüştürülmektedir. Şiir boyunca merkezi mekân konumundaki Süleymaniye'nin şahsında Türk-İslam dünyası tıpkı hayat ağacı gibi açılıp kapanmayı, çoğalıp birleşmeyi, yayılıp öze dönüşü gerçekleştirmektedir.

Yahya Kemal Beyatlı, Türk Edebiyatında şiirleriyle arasına mesafe koyan ender şairlerden birisidir. Bu nedenle şiirlerine ütöpik ve kişisel yaşantılarından daha çok çerçeve olarak tarihi mekânları seçmiştir. Bu mekânlar arasında merkezi rol üstlenmesi bakımından İstanbul ve semtleri ön plana çıkarılmaktadır. Türklüğün öz beldesi konumundaki İstanbul şehri, onun şiirlerinde kolektif değer üretici sembollerıyla yer alır. Böylece Divan Edebiyatı süresince güzellikleriyle övülen İstanbul, Tevfik Fikret'in olumsuz bakışına bulaşarak Yahya Kemal'de Türklüğün ruhunu temsil eden anne-şehir kültürüyle karşımıza çıkar. "İstanbul Ufuktaydı" şiirinde,

Bir saltanat iklimine benzer bu şehirde

(Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbeimiz 64).

saltanat iklimi ibaresiyle merkezi mekân olarak seçilen İstanbul, tarihsel varoluşuyla ön plana çıkarılmaktadır. Bu varoluşsal durum, karakterize edilmiş ve işlenmiş şehirlerin anası kültüne dönüştürülerek verilmektedir. İstanbul'un Fatih Sultan Mehmet tarafından fethedilmesiyle bir çağ kapanıp bir çağ başlamıştır. Bu fetih ile Türk-İslam kültürünün yeniden yaratılış miti görülmektedir. Yedi yüz yıl boyunca Türklüğün nakış nakış işlediği bu güzel şehir, millî hafızamızın, mimarimizin, musikimizin, edebiyatımızın ve İslam inancının en güzel örneklerinin yurdu olmuştur. Bunun farkında olan Yahya Kemal, şiirlerinde yaşanan zamanla birlikte geçmiş zamanın hadiselerini ve mekânlarını da mevzu olarak seçmiştir. Kendi ifadesiyle: "Avrupa kültürünün mektebinden çıkarak memleket gelmiş ve memleketi Türk edebiyatının çerçevesi haline getirmiştir" (Beyatlı, Memlekette Bahsedilen Edebiyat 142-

143). Bu çerçevenin anlatımında millî dilin yüzlerce yıllık tekâmülünü görmek mümkündür. *Eski Şiirin Rûzgârıyla* kitabında İmparatorluk dilinin kullanımının yanı sıra, bu dönemin hadiselerine, mimarisine, döneme ait Türk edebiyatının nazım şekillerine ve özelliklerine yer vermiştir. Bu kitabında Yahya Kemal, geleneği şiirinin ana kaynağı yapmıştır. Çünkü "yaratılan her şey bu kaynaktan beslendikçe o kimliğe ait olma niteliğini taşır" (Oğuz 100). Şiirlerinde kendi millî kimliğini oluşturmayı arzulayan şairin 1514 tarihini düşerek yazdığı Çaldıran isimli şiirinde kullandığı dil, Osmanlı İmparatorluğu'nun XVI. yüzyılda kullandığı kültür dilidir.

ÇALDIRAN

1514

Her tûğ-ı pür-fürûğ verirken hücûma şan
Her tîğ-i bî-dirîğ parıldardı hun-feşan

Meydân-ı haşr ü neşri karıştırdın ey kader
Andırdı rûz-ı mahşeri hengâm-ı imtihan

...

Sermest-i câm-ı vuslât-ı şân oldu tuğlar
Tebrîz'e reh-nümâ'yı 'inân oldu tuğlâr

(Yahya Kemal Beyatlı, *Eski Şiirin Rûzgârıyla* 11).

Bu dil ağzımda annemin sütüdür diyen Yahya Kemal, kolektif değer olarak aldığı Türkçeyi kendi tarihi ve talihi içerisindeki geçişle birlikte yakalamıştır. Çünkü "toplumun serüveni ile dilin serüveni aynı yolda ilerler" (Yıldırım 233). Bu tutumuyla bir destan şairi gibi davranır. Yani konusunu seçtiği zamanın tarihsel dönemine ait dilini kullanmayı tercih etmiştir. Kısacası tarihsel dönem sapması yapmıştır. İlgili kitaptaki bölümlerin *Selinnâme*, *Gazeller*, *Musammatlar*, *Şarkılar*, *İthâf*, *Kıt'alar-Beyitler* başlıklarını taşıması şairin sadece dönemin diline değil; aynı zamanda, dönemin edebî geleneğine bağlı kaldığını göstermesi bakımından kayda değerdir. *Kendi Gök Kubbemiz* isimli kitabında kullandığı dil anlayışında ise farklı bir tutum takınarak Türkiye Türkçesinin sözvarlığını oluşturan bütün zamanlara ait ortak dil özelliklerini kullanmıştır: Konuşulan Türkçe. Dil, bu eserinde toprak ana kültüründe olduğu gibi ana dil formatında kullanılmıştır. Yahya Kemal'in modern Türk şiirine en büyük katkısı Türkçenin bir müzik dili oluşunun güzel örneklerini vermesidir. "Bir Tepeden" şiirinde dil bilincinin insan ve coğrafya ile bütünleştirici güzelliği vardır. İnsan ve coğrafya, dil üzerinden tanımlanmış ve binlerce yıllık kök Türkçe-ana dil, şiir sahasında kanatlanmıştır.

Baktım: Konuşurken daha bir kerre güzeldin,
İstanbul'u duydum daha bir kerre sesinde.

(Yahya Kemal Beyatlı, *Kendi Gök Kubbemiz* 14).

Kendimizi tanımladığımız, anlaştığımız, anlattığımız ve kimliğimizin ortak paydası olan Türkçe var oluşumuzun yegâne vasıtasıdır, ancak ondan yola çıkarsak bin yıllık geçmişimizi değerlendirir ve anlatabiliriz.

Yahya Kemal, Türkçenin kolektif değerleri içerisinde süreklilik bakımından en uzun ömürlü olan dilimizi, sanatın dili yapmak adına önemli hizmetleri üstlenmiştir.

Milletlerin kolektif değerlerinden birisi de din ve onun kurallarının belirlediği soyut ve somut kültürel değerlerdir. Hayatın her alanında kendi geleneğini kuran din, sanatın alanında da kendisine yer bulmuştur. Mabet ve Evliya kültürleri, dinsel amaçlı ritüeller, güzel sanatların bütün şubelerince yapılan dinî eserlerin amacı; din kültürünü korumak amacıyla yapılan canlandırma ve tekrarlardan ibarettir. Din kültürü sayesinde bir toplumun bireylerini ayakta tutan kolektif şuur oluşturulur. Ahmet Yesevi geleneğinin beslediği Türk Edebiyatının son bin yılda dayandığı ana kaynak ve beslediği kültür İslam dinidir. Türk edebiyatının tematik değerlerinden tutunuz da nazım şekillerinin ve birimlerinin çıkış noktası büyük İslam medeniyetidir. Yahya Kemal, "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" isimli şiirinde mabet, millet ve edebiyat ilişkisinin en güzel örneğini vermiştir. Yahya Kemal'de dini duygu, "tarihî zaman içinde, islâmiyetin kendi gök kubbemiz altında kazandığı has bir duygu tarzıdır" (Aktaş 74).

Arketipsel sembolizmde mağara kültürü, anne rahminin karşılığıdır. Bunun için kendine dönüşün ve yeniden doğuşun karşılığıdır. Dinî anlatılarda peygamberlerin ve din ulularının ilk aydınlanmalarını mağaralarda gerçekleştirdikleri görülmektedir. Mağara motifinin yeryüzündeki diğer karşılıkları mabetlerdir. Mabetler, büyük boşlukları, anlamlı yapıları, arınma ve tapınma törenleriyle mağaraların görevini üstlenmiştir. Her iki mekânın da arınma süreciyle ilgili olmaları kayda değerdir. Mabetler, ters çevrilmiş mağaralardır. Yahya Kemal "Süleymaniye'de Bayram Sabahı" isimli şiirinde Türklüğün önemli bir ibadet yerini mekân olarak seçmiştir. Böylece mağaradan camiye doğru ruhsal erginleşmenin önemli bir mekânı olan camiden sonsuzluğa, yani Allah'a açılan kapıyı şiirine kutsalın dili olarak seçmiştir. "Camilerin dışı açık olan kubbeleri, sonluyla sonsuzun arasındaki ince diyardır" (Özcan 91).

Artarak gönlümün aydınlığı her sâniyede,
Bir mahâbetli sabâh oldu Süleymâniye'de.
Kendi gök kubbemiz altında bu bayram saati,
Dokuz asrında bütün halkı, bütün memleketi,
Yer yer aksettiriyor mâvileşen manzaradan,
Kalkıyor tozlu zaman perdesi her ân aradan

(Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz 3).

Şiirin ikinci mısraında adı geçen Süleymaniye Camii bütün halkımızın ve memleketimizin yansıtıcı merkezi konumuna yükselmiş; maddi ve manevi

hayatımızın bütün varoluşlarının (değerlerinin) toplandığı kolektif değerdir. Oraya bir tek şey için girilir ve orada bir tek şey barınır: Türk İslâm inancının kült değerleri. Bir kült olarak Süleymaniye *dili bir, gönü bir, îmânı bir* insanların varlığının toplandığı kutsal mekândır. Süleymaniye, sıradan bir mekân olmaktan çıkarak dokuz asır boyunca halkımızın bayramlarını yaşadığı ulu bir mabet ve hafıza mekânı olmuştur. Böylece milletimizin tarihsel sürekliliği içerisindeki bütün zamanlarına hitap eden ortak değerlerinin temsilcisidir.

En güzel mabedi olsun diye en son dinin,

Budur öz şekli hayâl ettiği mîmârînin.

(Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz 4).

Millet hayatında geleceğe ait hayâl edilen ne varsa hepsi Süleymaniye Camii'nde bir terkip hâline gelmiştir, çünkü bu hayâller, gücünü bir milletin binlerce yıllık mazisinden almaktadır ve ona her bakıldığında İslam dinine ait her türlü tasarımın mimari özellikleri görülmektedir.

Hür ve engin vatanın hem gece, hem gündüzüne,

Uhrevî bir kapı açmış buradan gökyüzüne.

(Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz 4).

Din, varoluşsal bir değerdir ve mitolojik çağlardan itibaren onun varlığına kök salmış birçok değer, ortadan kalkmak yerine edebî metinlerde kılık değiştirerek günümüze kadar ulaşmıştır. Hayatın değişmesi, onların fonksiyonlarını icra etmelerine engel olamamıştır. Kısacası mağara, camiye dönüşmüştür. Camiye âdeta sonsuzluğa açılan bir kapı görevini üstlenmiştir. Şair, yeryüzüyle gökyüzü arasındaki mutabakatın mabetler aracılığıyla sağlandığı vurgulayarak İslam'ın her iki dünyayı kucaklayan özelliğine değinmektedir.

Türklüğün ilk metinlerinden günümüz metinlerine kadar gece ile gündüz, yerle gök arasında sürekli olarak bağlantı kurulmaya çalışılmıştır. Bunun için kolektif değerler gece ve gündüz ile yeryüzü ve gökyüzü sınıflandırması şeklinde oluşmuştur. Tanrısal demonik varlıkların sınıflandırılması da aynı şekildedir. Yukarıdaki mısralarda Süleymaniye Camii, mandala gibi içerisine girenlerin dışarının kötülüklerine karşı korunduğu ve gökyüzüne açılarak yeniden doğdukları kutsalın barınağıdır. Vatanınız varsa dininiz de var, ibaresinin vücut bulmuş tecellisi olan birinci mısra da ise hür millet ve hür mabet arasındaki ilişki üzerinde durmaktadır. Bir kolektif değer olarak mabetlerin varlığının millet hayatının hür olmasına bağlı olduğu belirtilmektedir. Şaire göre, sonluyla sonsuz arasındaki ilişki mabetler üzerinden kurulmalıdır. Robertson Smith'e göre, "Bütün mabetler, tanrının tezahürü (theophany) ile kutsanmıştır" (Eliade, Dinler Tarihi 437). Şamanizm'den günümüze kadar uzanan gök tanrı inancının bir yansımasını görüyoruz. Bu anlayış, İslam dinine de yabancı olmayan aynı zamanda onun aşkın sanat anlayışının ana felsefesini oluşturmaktadır.

"Süleymaniye'de Bayram Sabahı" şiiri, isminde de zikredildiği gibi Müslüman

Türklük için bir bayram sabahının anlatımını üstlenmiştir. Bayramlar, milletin ruhani birliğinin kolektif değeridir. Ortak değerlere sahip olan aynı milletin mensupları, bayram günleri kutsal mekânlarda bir araya gelerek aynı atmosferi solurlar. Bu atmosfer, milletin fertleri arasında birlik ve beraberliğin tesisi noktasında bir hayli tesirlidir. "Bayramlar tanrıların veya efsanevi ataların insanı nasıl yarattıklarını ve ona çeşitli toplumsal davranışlar ile pratik işleri nasıl öğrettiklerini yeniden öğrenerek, varoluşun kutsal boyutunu ihya etmektedir" (Eliade, Kutsal ve Din Dışı 61). Şair, bir bayram namazını vesile kılarak geçmiş ve şimdiki zamana ait aynı ruhsal atmosferi fertler ve cemiyet nezdinde yeniden deneyimleyerek millî romantik duyuş tarzını canlı tutmaya çalışıyor.

Kimi gökten, kimi yerden üşüşüp her kapıya,
Giriyor, birbiri ardınca, ilâhî yapıya.
Tanrının mâbedi her bir tarafından doluyor,
Bu saatlerde Süleymâniye târîh oluyor.

(Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbeimiz 4).

Türklüğe ve İslamiyete ait ne varsa Süleymaniye Camii'in şahsında bir araya getirilerek canlandırılıyor. Süleymaniye Camii, şiir boyunca Türklüğün geçmişte yarattığı ve içerisinde yaşadığı zaman diliminde devam ettirdiği inanç paradigmasının bütün unsurlarını içerisinde barındırdığı bir bayram yeridir. "'Süleymaniye', kadim bir mekânın; 'Bayram Sabahı' da kadim bir zamanın ifadesidir." (Deveci 719). Böylece geçmişte olduğu gibi bayramların günümüzde de Türk milletinin bireylerini bir araya getiren bir kolektif değer olduğu tezi ortaya konulmaktadır. Makro düzeyde olan vatan anlayışının mikro düzeyde yansması olan bayram vasıtasıyla millet hayatındaki birlik ve beraberlik ruhu yeniden canlandırılmaktadır. Süleymaniye Camii, kutsalla birlikte ve ona en yakın bir mekân olarak Türk İslâm tarihindeki haliyle şiirdeki yerini alıyor. Camiler, değer üretici ve koruyucu mekânlardır. Yahya Kemal, Türklüğe ait mekânları şiirin alanına taşıyarak millî kimliği oluşturan değerlerin korunmasına azami derecede dikkat etmektedir.

Cumhuriyet Dönemi Türk Şiirinin önemli bir temsilcisi niteliğindeki şair, kutsalın millet hayatındaki rolünü bildiği için tarihin şanlı sayfalarından binlerce yılda süzülüp gelen Türk-İslam değerlerini söz iklimine taşımaktadır, çünkü sözün kalıcı olduğuna, maddi unsurların ise çürüyüp yok olacağına inanmaktadır.

Sonuç

Millet hayatının oluşumu tarih içerisinde bir süreklilik ister. Tarih içerisinde yaşanan bu birliktelik ve tecrübeler, kolektif şuur dediğimiz bir birikimin ortaya çıkmasına vesile olur. Aynı coğrafyada, aynı dili kullanıp ve aynı tecrübelerden geçmek ise millet dediğimiz unsurun hayatında millî romantik duyuş tarzı dediğimiz kolektif değerlerin oluşmasını sağlar. Bütün güzel sanat şubeleri gibi edebiyat da millî romantik duyuş tarzı veya kültürel değerler dediğimiz bu

kolektif değerlerin toprağında yeşerir.

Türk inanç paradigmasında yer alan kolektif değerler, uzun yıllar boyunca sözlü anlatılarımızda mitolojik unsurlar olarak yer aldıktan sonra edebî metinlerin içerisinde millî ve insani değerleri ifade eden semboller halinde yuvalanmıştır. Kolektif değerlerin mitolojiden destanlara, destanlardan masallara ve romanslara uzanan bu yolculuğu günümüz tiyatro, hikâye ve romanlarına kadar devam etmiştir. Manzum anlatılardan mesnevilere uzanan şiir sahasındaki bu yolculuk, günümüz modern edebiyatının farklı türlerine kadar uzanır. Millî romantik duyarlılığı olan edebî hareketlerde baskın bir şekilde öne çıkan bu kolektif değerler, her dönemde millet hayatını tanzim eden duyarlıklar olarak önem kazanmıştır.

Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının önemli bir şairi olan Yahya Kemal Beyatlı, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılmasına yakından şahitlik eden bir Türk aydınıdır. Millet hayatının devamlılığına inandığı için ümitsizliğe düşmeden kurtuluş çareleri aramış ve bunu Türk milletini tarihi yolculuğu içerisinde büyük kılan kolektif değerleri bir sonraki nesillere aktarmakta bulmuştur. Bu nedenle şiirlerinde ferdi tahassüslerini bir yana bırakarak atalar kültü, kahramanlık kültü, ağaç kültü, dağ, mağara ve mabet kültü, toprak ana kültü, dil kültü gibi Türk-İslam dünyasının kolektif değerlerine yer vererek millet hayatını geçmişte yaşattığı gibi gelecekte de yaşatacağına inandığı bu kolektif değerler aracılığıyla Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinin maddi ve manevi hayatını tanzim etmeye çalışmıştır. Anlatımlarına İstanbul'dan başlaması bir tesadüf eseri değildir. Ona göre; İstanbul, Türklüğün maddi ve manevi çabalarının bir muhassalasıdır. Şaire göre, Türklük yüzlerce yıl boyunca İstanbul'u kendi öz varlığına ait soyut ve somut bütün kültürel değerlerle yeniden kurmuştur. Bu nedenle Türk İslam hayatını tanımak ve anlamak isteyen kim olursa olsun işe İstanbul'dan başlamalıdır. Türklüğü bu tarihi seyri içerisinde ele alan şair, merkezi mekân görevi yaptığına inandığı İstanbul'u ve onun şahsında Süleymaniye Camii'ndeki bir bayram sabahını şiirine mevzubahis yapmıştır. Şiir boyunca Türklüğün, sonlu ve sonsuz arasındaki bu ince diyardan yüzlerce yıllık geçişi anlatılırken milletimizin tarihsel tekâmülüne yakından şahitlik ederiz.

KAYNAKÇA

- Aktaş, Şerif. "Millî Romantik Duyuş Tarzıyla Yahya Kemâl ve Ziya Gökalp." *Doğumunun 100.yılında Yahya Kemâl Beyatlı*. Marmara Üniversitesi Yayınları, 1984.
- Assmann, Jan. *Kültürel Bellek*. Translated by Ayşe Tekin, Ayrıntı Yayınları, 2001.
- Bayat, Fuzuli. *Türk Mitolojik Sistemi 1*. Ötüken Yayınları, 2007.
- Bayat, Fuzuli and Çağla Çama. *Türk İnanç Paradigmasında Kültler*. Paradigma Akademi Yayınları, 2023.
- Beyatlı, Yahya Kemal. *Eski Şiirin Rüzgârıyla*. Yahya Kemal Enstitüsü Yayınları, 1974.
- Beyatlı, Yahya Kemal. *Kendi Gök Kubbemiz*. Millî Eğitim Basımevi, 1985.
- Beyatlı, Yahya Kemal. "Memleketten Bahseden Edebiyat." *Edebiyata Dair*, Dergâh Yayınları, 2008.
- Çetindağ Süme, Gülda. *Alıp Manaş'ın Sembolik Serüveni*. Kesit Yayınları, 2019.
- Deveci, Mutlu. "Yahya Kemal'in 'Süleymaniye'de Bayram Sabahı' Şiirinde Zamana Diyalektik Bir Bakış." *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, vol. 6, no. 3, 2011, pp. 715–729.
- Eliade, Mircea. *Kutsal ve Dindışı*. Translated by Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, 1991.
- Eliade, Mircea. *Dinler Tarihi: İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi*. Translated by Mustafa Ünal, Serhat Kitabevi, 2005.
- Ersoy, Necmettin. *Semboller ve Yorumlar*. Dönence Yayınları, 2007.
- Gariper, Cafer. "Destandan Modern Şiire Kolektif Bilincin Sürekliliği ve Yeniden İnşası: Oğuz Kağan Destanı ile Yahya Kemal'in O Rüzgâr Şiiri." *Turkish Studies- International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, vol. 6, no. 3, 2011, pp. 781–796.
- Kaplan, Mehmet. *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*. Dergâh Yayınları, 1994.
- Oğuz, M. Öcal. "Yahya Kemal'in Şiirlerindeki Halkbilimi Unsurları Üzerine Bir Deneme." *Millî Folklor*, vol. 2, no. 44, 1995, pp. 100–104.
- Özcan, Tarık. "Sessizliğin Dili ve Simgenin Ruhaniliği." *Yazı-Yankı*, Kesit Yayınları, 2018.
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Yahya Kemal*. Dergâh Yayınları, 1995.
- Yıldırım, Nilüfer. "Şiirinin Yolunu Türkçe ile Aydınlatan Şair: Tarık Özcan." *Sobider Sosyal Bilimler Dergisi/The Journal of Social Sciences*, y. 6, s. 42, 2019, ss. 232-239.